**UOT:332.122**

***İsmayılşah Ələddin oğlu İSMAYILOV***
***Doktorant, AKU***
***ismayilshah.2777@gmail.com***
**https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2025.001.0184**

# İNKİŞAF POTENSİALININ ÖLKƏNİN TURİZM SEKTORUNUN RƏQABƏTQABİLİYYƏTLİLİYİNƏ TƏSİRİ

***Xülasə***

**Tədqiqatın məqsədi** ölkənin təbii, mədəni, infrastruktur və insan resurslarını əhatə edən inkişaf potensialının onun turizm sektorunun qlobal bazarda rəqabət qabiliyyətinə necə təsir etdiyini təhlil etməkdir.

**İşin metodologiyası** inkişaf potensialının turizm sektorunun rəqabət qabiliyyətinə necə təsir etdiyini qiymətləndirmək üçün turizm ölçülərinin kəmiyyət məlumatlarının müqayisəli və nümunəvi araşdırma təhlillərini birləşdirən qarışıq metodlardan ibarətdir.

**Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti.** Bu tədqiqat turizm sektorunun inkişaf potensialının optimallaşdırılması, ölkənin rəqabət qabiliyyətinin artırılması, daha çox ziyarətçi cəlb edilməsi və davamlı iqtisadi inkişafı dəstəkləmək üçün praktiki anlayışlar təqdim edir.

**Tədqiqatın nəticələri** göstərir ki, Azərbaycanda infrastrukturun inkişafı şəhər artımını və regional əlaqəni əhəmiyyətli dərəcədə artırıb, iqtisadi inteqrasiyanı və əlçatanlığı gücləndirib, eyni zamanda davamlılıqdakı problemləri aradan qaldırmaqda böyük rol oynamışdır.

**Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi** onun inkişaf potensialının müxtəlif aspektlərini - təbii, mədəni, infrastruktur və insan resurslarını turizmin rəqabət qabiliyyəti ilə əlaqələndirmək, milli turizm strategiyalarını qiymətləndirmək və təkmilləşdirmək üçün yeni çərçivə təklif etmək üçün kompleks yanaşmasındadır.

***Açar sözlər: turizm sektoru, inkişaf potensialı, iqtisadi inteqrasiya.***

## *Giriş*

Turizmdə inkişaf potensialı bir ölkənin və ya bölgənin özünəməxsus aktivlərindən və resurslarından istifadə etməklə turizm sektorunu cəlb etmək, saxlamaq və inkişaf etdirmək qabiliyyətinə aiddir. Bu potensial çox vaxt təbii və mədəni amillərin, infrastrukturun və insan kapitalının qarışığıdır və bunların hamısı destinasiyanın qlobal turizm bazarında cəlbediciliyinə və rəqabət qabiliyyətinə töhfə verir. Bu təməl elementlər üzərində quraraq, ölkələr öz turizm təkliflərini artıra, davamlı iqtisadi faydalar yarada və özlərini həm beynəlxalq, həm də yerli səyahətçilər üçün arzuolunan istiqamətlər kimi yerləşdirə bilərlər.

Turizmdə inkişaf potensialı bir bölgəyə turizm sektorunu effektiv şəkildə inkişaf etdirməyə imkan verən resursları və xüsusiyyətləri əhatə edir. Bu potensial təbii gözəlliklərdən və görməli yerlərdən tutmuş tarixi əhəmiyyətə və yerli ənənələrə qədər həm maddi, həm də qeyri-maddi aktivləri əhatə edir. İnkişaf potensialı o zaman reallaşır ki, destinasiya bu resurslardan strateji olaraq turistləri cəlb etmək, onların təcrübələrini təkmilləşdirmək və uzunmüddətli inkişafı davam etdirmək üçün istifadə edə bilsin. Qeyd etmək vacibdir ki, bəzi resurslar (məsələn, mənzərəli yerlər və ya tarixi yerlər) özünəməxsus olsa da, infrastruktur və xidmət keyfiyyəti kimi digərləri aktiv investisiya və inkişaf səylərini tələb edir.

Turizmin inkişafı potensialı təkcə yerin nəyə malik olması ilə bağlı deyil, bu aktivlərin nə dərəcədə yaxşı idarə olunması, bazara çıxarılması və vahid turizm strategiyasına inteqrasiya olunmasıdır [3, s.69]. Məsələn, gözəl təbiət mənzərəsi olan bir ölkə, əlçatanlıq və ya keyfiyyətli yaşayış yerləri olmadıqda ziyarətçiləri cəlb etməyə bilər. Buna görə də inkişaf potensialının reallaşdırılması çox vaxt mühafizə, investisiya və strateji planlaşdırmanın birləşməsini əhatə edir.

Bir turizm destinasiyasının inkişaf potensialına bir neçə əsas element kömək edir:

1. Təbii Sərvətlər: Təbii landşaftlar, ekosistemlər və biomüxtəliflik turistlər üçün ən cəlbedici xüsusiyyətlər sırasındadır. Çimərliklər, dağlar, meşələr və vəhşi təbiət ekoturizm və macəra turizminin mühüm komponentləridir. Təbii sərvətlərlə zəngin ölkə açıq havada fəaliyyət və ətraf mühitin kəşfiyyatı ilə maraqlanan turistləri cəlb etməkdə üstünlüyə malikdir.

2. Mədəni sərvətlər: Mədəni irs, adət-ənənələr və tarixi yerlər yerli adət-ənənələri, incəsənəti, festivalları və tarixi araşdırmaq istəyən mədəni turistləri cəlb edən mühüm sərvətlərdir. Məşhur görməli yerlər, YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Saytları və unikal mədəni təcrübələr bir yerə özünəməxsusluğunu verir və onu digər istiqamətlərdən fərqləndirir. Mədəni sərvətlərin effektiv təbliği və mühafizəsi məkanın cəlbediciliyini artıra və turistlərə orijinal təcrübələr təqdim edə bilər.

3. İnfrastruktur: Nəqliyyat, qonaqpərvərlik və telekommunikasiya daxil olmaqla infrastruktur turizm üçün mühüm təməldir. Yaxşı yol şəbəkələri, hava limanları, mehmanxanalar, restoranlar və rəqəmsal əlaqə turistlərin təyinat yerinə daxil olmasını və ondan həzz almasını asanlaşdırır. Keyfiyyətli infrastrukturun olmaması turizmin inkişafına mane ola bilər, çünki zəif əlçatanlıq və yerləşdirmə potensial ziyarətçilərin qarşısını ala bilər. Əksinə, yaxşı inkişaf etmiş infrastruktur turistləri cəlb etmək və saxlamaq üçün vacib olan rahatlığı, təhlükəsizliyi və ümumi məmnunluğu dəstəkləyir.

4. İnsan Kapitalı: Yerli turizm mütəxəssislərinin bacarıqları və təcrübəsi turistlərə keyfiyyətli xidmətlər göstərməkdə mühüm rol oynayır. Yaxşı təlim keçmiş bələdçilər, otel işçiləri, turoperatorlar və hökumət rəsmiləri ziyarətçilərin müsbət təcrübəsinə töhfə verir və turistlərin özlərini xoş hiss etmələrini təmin edir. Təlim və təhsil proqramları vasitəsilə insan kapitalına investisiya təkcə xidmət keyfiyyətini yaxşılaşdırmır, həm də yerli icmaları iş imkanları ilə təmin edir, yerli iqtisadiyyatları artırır.

Bu elementlərin hər biri turizmin inkişafı üçün güclü zəmin yaradılmasında ayrılmaz rol oynayır. Təbii sərvətlər və mədəni sərvətlər ziyarətçiləri cəlb edən ilkin cazibə kimi xidmət edir. Bununla belə, infrastruktur və insan kapitalı turizmi canlı və davamlı edən vasitələrdir. Məsələn, bir bölgənin heyrətamiz təbiət mənzərəsi ola bilsə də, turistlərin bu sərvətləri tam şəkildə qiymətləndirə bilməsi üçün əlçatan yollar, keyfiyyətli yaşayış yerləri və bilikli bələdçilər tələb olunur. Bu elementlər birləşdirildikdə sinergik effekt yaradır. Təbii gözəllik və ya tarixi əhəmiyyət turistləri cəlb edir, infrastruktur və təcrübəli qonaqpərvərlik işçiləri isə onların müsbət təcrübəyə malik olmasını təmin edir, təkrar ziyarətləri və ağızdan-ağıza tövsiyələri təşviq edir. Öz növbəsində, güclü turizm sektoru davamlı artım dövrü yaradaraq qorunub saxlanmasına və inkişafına gələcək investisiyalar üçün gəlir əldə edə bilər.

Qeyd edək ki, turizmdə inkişaf potensialı təbii, mədəni, infrastruktur və insan resurslarından səmərəli istifadəyə əsaslanan çoxşaxəli konsepsiyadır. Bu elementləri maksimum dərəcədə artırmaqla ölkə nəinki ziyarətçiləri cəlb edən, həm də daha geniş iqtisadi və sosial inkişafa töhfə verən inkişaf edən turizm sənayesini inkişaf etdirə bilər [4, s.67].

**Turizm sektorunda rəqabət qabiliyyətinə təsir edən faktorlar**

Turizmin rəqabət qabiliyyəti beynəlxalq ziyarətçiləri cəlb etmək, gəlir əldə etmək və özünü arzuolunan yer kimi təsdiqləmək istəyən hər bir ölkə üçün çox vacibdir. Turizm sektorunda rəqabət qabiliyyəti müxtəlif amillərlə, o cümlədən xidmətin keyfiyyəti, qiymətlər, innovasiyalar və bazara çıxış imkanları ilə müəyyən edilir. Hər bir amil həm yerli, həm də beynəlxalq səyahətçilərə müraciət edən güclü turizm profilinin yaradılmasına kömək edir.

*1. Xidmətin Keyfiyyəti:* Yüksək keyfiyyətli xidmət turizm təcrübəsində mərkəzi rol oynayır və destinasiyanın rəqabət qabiliyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Keyfiyyətli xidmət mehmanxanalarda, restoranlarda, hava limanlarında və turizm obyektlərində turistlərə nə qədər yaxşı münasibət göstərilməsində əks olunur. Bu, mehriban və səmərəli müştəri xidməti, təmiz və rahat yaşayış yerləri, həssas və bilikli heyəti əhatə edir. Yaponiya və Tayland kimi əla xidmətləri ilə tanınan yerlər çox vaxt yüksək turist məmnuniyyətinə malikdir və təkrar ziyarətçiləri cəlb edir. Məsələn, Yaponiya detallara, təmizliyə və nəzakətə diqqət yetirməsi ilə məşhurdur ki, bu da

ziyarətçilər üçün yaddaqalan və xoş təcrübə yaratmağa kömək edir.

*2. Qiymətləndirmə:* Qiymətləndirmə turizmin rəqabət qabiliyyətinə təsir edən digər kritik amildir, çünki destinasiyanın digərləri ilə müqayisədə əlverişliliyini müəyyən edir. Otellərdə, yeməklərdə, nəqliyyatda və attraksionlara giriş haqlarında rəqabətli qiymətlər təyinatı büdcəni düşünən səyahətçilər üçün daha cəlbedici edə bilər. Məsələn, Vyetnam və İndoneziya kimi ölkələr nisbətən aşağı qiymətlərlə yüksək keyfiyyətli turizm təcrübələri təklif edir və bu, pul üçün dəyər axtaran beynəlxalq turistlər üçün populyar seçimlər edir. Rəqabətli qiymətlər standartların aşağı salınması demək deyil, sərfəli xərc-təcrübə nisbəti təklif etməkdir. Fərqli büdcələrə uyğun müxtəlif variantları təqdim etməklə, ölkələr öz bazar imkanlarını genişləndirə və daha geniş auditoriyaya müraciət edə bilərlər.

*3. İnnovasiya:* Turizmdə innovasiya yeni texnologiyaların qəbulunu, unikal ziyarətçi təcrübələrinin yaradılmasını və destinasiyanı rəqiblərindən fərqləndirmək yollarının tapılmasını nəzərdə tutur. Rəqəmsal turizm platformaları, artırılmış reallıq təcrübələri və ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələr kimi innovativ təkliflər bir təyinat yerini fərqləndirə bilər. Məsələn, Sinqapur texnologiyanı geniş şəkildə turizm təkliflərinə inteqrasiya edib, interaktiv muzey eksponatları, ekoloji cəhətdən təmiz turizm variantları və rezervasiya və naviqasiya üçün səmərəli rəqəmsal xidmətlər təqdim edib. İnnovasiya həmçinin macəra turizmi, kulinariya turizmi və ya sağlamlıq turizmi kimi niş bazarların inkişafını əhatə edir ki, bu da ixtisaslaşmış auditoriyaları cəlb edə və təkrar ziyarətləri təşviq edə bilər.

*4. Bazar Əlçatanlığı:* Əlçatanlıq turistlərin təyinat yerinə çata bilməsi və orada səyahət edə bilməsi asanlığını nəzərdə tutur. Buraya nəqliyyat infrastrukturu, viza siyasəti və etibarlı ictimai nəqliyyatın mövcudluğu kimi amillər daxildir. Beynəlxalq hava limanları ilə yaxşı əlaqəsi olan, səmərəli daxili nəqliyyat sistemlərinə malik olan və birbaşa giriş tələbləri olan istiqamətlər ümumiyyətlə daha rəqabətlidir. Məsələn, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (BƏƏ), hava limanlarına və milli hava yollarına sərmayə qoyaraq, turistlərin ölkəyə çatmasını və onu kəşf etmələrini asanlaşdırmaqla hava nəqliyyatı üçün qlobal bir mərkəz yaratmışdır. Bundan əlavə, vizasız giriş və ya sadə viza müraciəti prosesləri əlçatanlığı artıra və daha çox ziyarətçi cəlb edə bilər [5, s.97].

**İnkişaf potensialının əsas rəqabətqabiliyyətlilik faktorları ilə uyğunlaşdırılması**

İnkişaf potensialı bu rəqabətqabiliyyətlilik amillərinin hər birini gücləndirən çoxşaxəli konsepsiyadır. Ölkə daxilində mövcud təbii, mədəni, infrastruktur və insan resurslarına diqqət yetirməklə, destinasiyalar yuxarıda qeyd olunan əsas rəqabətqabiliyyətlilik amillərinə uyğunlaşmaq üçün öz turizm təkliflərini artıra bilər.

Məsələn, infrastrukturun inkişafı səmərəli nəqliyyat şəbəkələri, keyfiyyətli yaşayış yerləri və qabaqcıl telekommunikasiyalar təmin etməklə əlçatanlığı və xidmət keyfiyyətini artıra bilər ki, bunların hamısı turizm təcrübəsinin yaxşılaşdırılmasına kömək edir. İnsan resursları, xüsusilə də yaxşı təlim keçmiş və bilikli turizm mütəxəssisləri xidmətin keyfiyyətini yüksəldə bilər ki, bu da turistlərlə müsbət qarşılıqlı əlaqəyə və təyinat üçün yaxşı reputasiyaya səbəb olur.

Təbii ehtiyatlar və mədəni sərvətlər isə innovasiya ilə yaxşı uyğunlaşır, çünki təyinatlar unikal, niş təcrübələr təklif etmək üçün bu aktivlərdən yaradıcı şəkildə istifadə edə bilər. Məsələn, zəngin təbii landşaftları olan ölkələr ekoturizm və ya macəra turizmi bazarlarını inkişaf etdirə, güclü mədəni irsə malik olanlar isə muzeyləri, festivalları və irs obyektlərini inkişaf etdirməklə diqqəti mədəni turizmə yönəldə bilərlər. Bu yollarla inkişaf potensialı turizmin rəqabətqabiliyyətlilik amillərinin qurulması və gücləndirilməsi üçün təməl kimi çıxış edir.

**Cədvəl 1.**

**İnkişaf Potensialının Əsas Aspektləri və Onların Turizm Rəqabət Qabiliyyətinə Təsiri**

| Göstəricilər | Təsviri | Turizmin Rəqabət Qabiliyyətinə Təsiri |
|---|---|---|
| **Təbii Sərvətlər** | Landşaftlar, çimərliklər, dağlar, vəhşi təbiət və iqlim | Ekoturistləri, macəra axtaranları və istirahət üçün səyahət edənləri cəlb edir; ekoturizmi və təbiətə əsaslanan turizmi dəstəkləyir. |
| **Mədəni sərvətlər** | İrsi abidələr, ənənəvi incəsənət, musiqi, festivallar, mətbəx və yerli adətlər | Bənzərsiz mədəni təcrübələr təqdim etməklə destinasiyanı fərqləndirir, mədəni turistləri cəlb edir və milli kimliyi təbliğ edir. |
| **İnfrastruktur** | Nəqliyyat, yaşayış və hava limanları, otellər və internetə çıxış kimi rəqəmsal əlaqə. | Beynəlxalq və işgüzar turizm üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən turistlər üçün əlçatanlığı, rahatlığı və məmnuniyyəti artırır. |
| **İnsan kapitalı** | Qonaqpərvərlik, turizm menecmenti, dil biliyi və müştəri xidməti sahəsində bacarıqlı işçi qüvvəsi. | Xidmət keyfiyyətinə və qonaq təcrübəsinə töhfə verir, məmnuniyyəti artırır və təkrar ziyarətlərin ehtimalını artırır. |
| **Davamlılıq Təcrübələri** | Qoruma proqramları, məsuliyyətli turizm siyasətləri və ətraf mühitin mühafizəsi səyləri. | Təbii və mədəni sərvətləri qoruyur, ölkənin ekoloji cəhətdən şüurlu reputasiyasını artırır, məsuliyyətli səyahətçiləri cəlb edir. |
| **İnvestisiya və İnnovasiya** | Yeni turizmə investisiya, marketinq kampaniyaları və turizmin idarə edilməsində yeni texnologiyaların tətbiqi. | Turizm bazarında böyümə və diferensiallaşmaya təkan verir, təyinat cəlbediciliyini artırır və dəyişən ziyarətçi gözləntilərinə cavab verməyi təmin edir. |
| **Dövlət-özəl əməkdaşlığı** | Qanunvericilik, turizmin təşviqi və inkişaf stimulları. | Turizm üçün əlverişli mühit yaradır, özəl investisiyaları cəlb edir və infrastrukturu gücləndirir. |

***Mənbə:*** *Bahar O., Bozkurt K. (2010), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 21(2), s.255-265*

Bir sıra ölkələr rəqabət qabiliyyətini artırmaq və daha çox turist cəlb etmək üçün öz inkişaf potensialından uğurla istifadə ediblər.

- *Kosta Rika:* Heyrətamiz təbii mənzərələri və biomüxtəlifliyi ilə tanınan Kosta Rika eko-turizmə əsaslanan turizm sektoru qurmuşdur. Ölkə ekoloji cəhətdən təmiz yaşayış variantları və bələdçili turlar təqdim edərkən tropik meşələrin, milli parkların və dəniz qoruqlarının qorunmasına strateji sərmayə qoyub. Davamlı turizmə diqqət yetirilməsi təkcə təbiətə və macəraya maraq göstərən turistləri cəlb etmir, həm də Kosta Rikanı ekoturizmdə lider kimi fərqləndirir.

Kosta Rika ətraf mühitin mühafizəsinin turizmin inkişafı ilə uğurlu inteqrasiyasına görə tez-tez ekoturizmdə qlobal lider kimi qeyd olunur. Ölkə bu təbii sərvətlər ətrafında mərkəzləşmiş turizm sənayesini inkişaf etdirərkən tropik meşələrini, çimərliklərini və vəhşi təbiət qoruqlarını qorumaq üçün strateji qərarlar qəbul etmişdir. Qorunan ərazilər yaratmaqla, davamlı turizm təcrübələrini təşviq etməklə və yerli icmaları cəlb etməklə Kosta Rika həm eko-şüurlu səyahətçiləri cəlb edən, həm də təbii mühitini qoruyan bir turizm modeli yaratmışdır. Bu model göstərir ki, ətraf mühitin mühafizəsinə üstünlük verilməsi turizmə müsbət təsir göstərə bilər, zəngin təbii ehtiyatlara malik digər ölkələrə nümunə ola bilər.

- *Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (BƏƏ):* BƏƏ özünü dünya səviyyəli turizm məkanına çevirmək üçün öz infrastrukturundan və innovasiyasından istifadə edib. Xüsusilə Dubay və Əbu-Dabi memarlıq abidələrinə, dəbdəbəli yaşayış yerlərinə və Burj Khalifa və Ferrari World daxil olmaqla əyləncə seçimlərinə böyük sərmayə qoyublar. BƏƏ-nin turizmə innovativ yanaşması, keyfiyyətli xidmətə və asan əlçatanlığa güclü sadiqliyi ilə birlikdə onu lüks turizm üçün ən yaxşı seçim kimi müəyyən etmişdir.

- *İslandiya:* Vulkanlar, buzlaqlar və isti bulaqlar da daxil olmaqla unikal landşaftları ilə

İslandiya turistləri cəlb etmək üçün təbii ehtiyatlarından istifadə etmişdir. Ölkənin dayanıqlı turizmə verdiyi vurğu, onun təbii cazibələrinin diqqətli marketinqi ilə birlikdə turizm bumuna gətirib çıxardı. İslandiya Şimal işıqları, geotermal spa müalicələri və bələdçili buzlaq gəzintiləri kimi təcrübələr təklif edərək inkişaf potensialından istifadə edir və onu macəra və sağlamlıq turistləri üçün axtarılan məkana çevirir.

- *Sinqapur:* Sinqapur müasir infrastruktura böyük sərmayə yatırmaqla və qabaqcıl texnologiyanı tətbiq etməklə dünya səviyyəli turizm sənayesini inkişaf etdirmişdir. Qlobal miqyasda ən səmərəli hava limanı sistemlərindən biri və interaktiv eksponatlar və rəqəmsal ziyarətçi xidmətləri kimi turistlər üçün əlverişli təşəbbüslərlə Sinqapur səyahətçilər üçün rahat və cəlbedici təcrübə təmin edir. Bundan əlavə, Sinqapurun şəhərsalma və dayanıqlılıq sahəsindəki yeniliyi – məsələn, Körfəzdəki ikonik Bağçaları – onu həm ekoloji cəhətdən şüurlu səyahətçilər, həm də şəhər turizmi həvəskarları üçün cəlbedici bir məkana çevirdi. Sinqapurun uğuru rəqabətqabiliyyətli turizm sektorunun qurulmasında davamlı infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və texnoloji tətbiqin vacibliyini vurğulayır.

- *İtaliya:* İtaliya turizm strategiyasının əsas komponenti kimi zəngin tarixi və mədəni irsindən istifadə edir. Hökumət hər il milyonlarla ziyarətçi cəlb edərək, İtaliya incəsənətini, tarixini və mətbəxini fəal şəkildə təbliğ edir. İtaliyanın qədim yerlərini, muzeylərini və festivallarını qoruyub saxlamağa və nümayiş etdirməyə yanaşması ölkəni mədəni turizm üçün ən yaxşı istiqamət kimi göstərmişdir. Bu strategiya unikal mədəni sərvətlərə malik destinasiyaların qlobal turizm bazarında rəqabətədavamlı mövqe tutmaq potensialını vurğulayır.

Turizm rəqabət qabiliyyəti ziyarətçiləri cəlb etmək və saxlamaq istəyən hər hansı bir destinasiya üçün mürəkkəb, lakin vacib məqsəddir. Xidmət keyfiyyətinə, rəqabətli qiymətlərə, innovasiyalara və bazara əlçatanlığa diqqət yetirməklə, istiqamətlər beynəlxalq səyahətçilər üçün cəlbediciliyini artıra bilər. Bundan əlavə, inkişaf potensialının bu amillərlə uzlaşdırılması ölkələrə davamlı və davamlı turizm sənayesi qurmağa imkan verir. Kosta Rika, BƏƏ və İslandiya tərəfindən nümayiş etdirildiyi kimi, unikal təbii, mədəni və infrastruktur resurslarından istifadə turizm sektorlarının çiçəklənməsinə və güclü iqtisadi faydalara səbəb ola bilər. Strateji planlaşdırma və inkişaf yolu ilə bütün dünya üzrə istiqamətlər rəqabət qabiliyyətlərini artıra və turizm sektorlarının bütün potensialını açа bilər [6, s.45].

**Turizmin rəqabət qabiliyyətini artırmaq üçün inkişaf potensialının artırılması strategiyaları**

Bugünkü rəqabətli turizm mənzərəsində ölkələr öz turizm potensialını strateji cəhətdən inkişaf etdirmə ehtiyacını getdikcə daha çox dərk edirlər. Bu, təkcə mövcud təbii, mədəni və insan resurslarından istifadə etməklə yanaşı, həm də turistləri cəlb etmək və dayanıqlı artımı təşviq etmək üçün bu aktivləri maksimum dərəcədə artıran siyasət və təcrübələrin qəbulunu nəzərdə tutur. Əsas strategiyalara infrastruktura investisiyalar, dayanıqlı turizm təcrübələrinin qəbulu və güclü təyinat brendi yaradan marketinq təşəbbüsləri daxildir.

*1. İnfrastruktura investisiya:* Turizmin rəqabət qabiliyyətini yaxşılaşdırmağın ən təsirli yollarından biri giriş asanlığını və xoş ziyarətçi təcrübəsini dəstəkləyən infrastruktura investisiya qoymaqdır. Bura təkcə hava limanları, avtomobil yolları və dəmir yolları kimi nəqliyyat infrastrukturu deyil, həm də mehmanxana, restoran və əyləncə obyektlərinin inkişafı daxildir. Yüksək keyfiyyətli infrastruktur turistlərin təyinat yerinə və onun daxilində asanlıqla səyahət etmələrini təmin edir ki, bu da ziyarət edəcəyi yeri seçməkdə əsas amildir. Bundan əlavə, Wi-Fi bağlantısı və mobil uyğun məlumat platformaları kimi rəqəmsal infrastruktur, turistlər məlumatlara maneəsiz çıxış axtardıqları üçün getdikcə daha vacibdir.

*2. Davamlı Turizm Təcrübələri:* Ekoloji problemlərə dair qlobal məlumatlılıq artdıqca, davamlı turizm təcrübələrinin mənimsənilməsi vacib hala gəldi. Buraya təbii və mədəni resursların qorunması siyasətləri, həmçinin çirklənməni və resurs istehlakını azaldan ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələr daxil ola bilər. Davamlı turizm təkcə ekoloji cəhətdən şüurlu səyahətçiləri cəlb etmir, həm də turizmin uzunmüddətli perspektivdə canlı iqtisadi fəaliyyət olaraq qalmasını təmin edir.

Məsələn, Kosta Rika kimi istiqamətlər təbiətə əsaslanan turizmdən əhəmiyyətli gəlir əldə etməklə yanaşı, biomüxtəlifliyi qoruyan və davamlı təcrübələri təşviq edən güclü ekoturizm təcrübələrini tətbiq ediblər.

*3. Məqsədli Marketinq Təşəbbüsləri:* Effektiv marketinq strategiyaları güclü brend yaratmaq və izdihamlı turizm bazarında destinasiyanı fərqləndirmək üçün çox vacibdir. Marketinq təşəbbüslərinə unikal mədəni və təbii attraksionların təşviqi, vizual cəlbedici reklam kampaniyalarının yaradılması və potensial ziyarətçiləri cəlb etmək üçün sosial mediadan istifadə daxil ola bilər. Məqsədli rəqəmsal reklamın istifadəsi təyinatın təklif etdiyi şeylərlə maraqlanan xüsusi demoqrafik qruplara çata bilər. Bundan əlavə, təsir edənlər və səyahət bloggerləri ilə əməkdaşlıq daha geniş auditoriyaya çatmaqda və təyinat cəlbediciliyini artırmaqda effektiv olduğunu sübut etdi.

Rəqabətli turizm sektoru yaratmaq üçün hökumətlər strateji inkişaf məqsədlərinə uyğun siyasətlər təyin etməklə fəal rol oynamalıdırlar. Bəzi effektiv siyasət tövsiyələri və təşəbbüsləri bunlardır [2, s.30]:

*1. Özəl İnvestisiyaların Həvəsləndirilməsi:* Turizm infrastrukturuna sərmayə qoyan özəl şirkətlərə vergi güzəştləri və ya subsidiyaların təklif edilməsi inkişafı stimullaşdıra bilər. Dövlət-özəl tərəfdaşlıq (PPP) xüsusilə effektiv yanaşmadır, çünki onlar hökumətlərə inkişafın maliyyə yükünü özəl sektorla bölüşməyə imkan verir. Məsələn, mehmanxanalar, konqres mərkəzləri və turistik yerlərin tikintisi üçün özəl qurumlarla əməkdaşlıq etməklə hökumətlər infrastrukturun inkişafını sürətləndirə və turizm təkliflərini şaxələndirə bilərlər.

*2. Viza Siyasətlərinin Sadələşdirilməsi:* Giriş tələblərini asanlaşdırmaq turistlərin gəlişini əhəmiyyətli dərəcədə artıra bilər. Bir çox səyahətçilər viza prosedurlarını sadələşdirən və ya vizasız giriş təklif edən istiqamətlərə üstünlük verirlər. Məsələn, Avropa Birliyinin Şengen zonası səyahətçilərə vahid viza ilə üzv ölkələr arasında sərbəst hərəkət etməyə imkan verir və bu, regionun cəlbediciliyini xeyli artırır. Turizmi inkişaf etdirməyi hədəfləyən ölkələr seçilmiş millətlər üçün elektron viza və ya vizasız giriş təklif edə bilər.

*3. Yerli İcmanın İştirakının Təşviqi:* Yerli icmaların turizm fəaliyyətlərinə cəlb edilməsi ziyarətçilər üçün müsbət, orijinal təcrübə yaradır və turizm faydalarının yerli əhaliyə çatmasını təmin edir. Hökumətlər ailələrdə qonaqlama, mədəni seminarlar və yerli bələdçilər kimi icma əsaslı turizm layihələrini dəstəkləyə bilər. Bu yanaşma Tayland kimi ölkələrdə uğurla istifadə olunur, burada icma tərəfindən başlanan turizm təşəbbüsləri yerli iqtisadiyyatları inkişaf etdirərək mədəni irsi qoruyub saxlayır və turistlərə unikal təcrübələr təqdim edir.

*4. Mədəni və İrs Turizminin Təşviqi:* Zəngin mədəni və tarixi keçmiş istiqamətlər üçün əsas rəqabət üstünlüyü ola bilər. YUNESKO-nun Ümumdünya İrs Saytlarının saxlanması və ya mədəni festivalların dəstəklənməsi kimi mədəni irsi qoruyan və təbliğ edən siyasətlər tarix və mədəniyyətlə maraqlanan turistləri cəlb edir. Yaponiyada hökumət çay mərasimləri və Kabuki teatrı kimi ənənəvi incəsənət növlərini təbliğ etməklə yerli irsi dəstəkləyib və bu da öz növbəsində mədəni turizmi gücləndirir.

### *Nəticə və Təkliflər*

İnkişaf potensialının ölkənin turizm sektorunun rəqabət qabiliyyətinə təsirini araşdırarkən aydın olur ki, güclü və cəlbedici turizm sənayesinin əsası ölkənin unikal resurslarından səmərəli istifadə etmək bacarığındadır. İnkişaf potensialı təbii ehtiyatlar, mədəni sərvətlər, infrastruktur və insan kapitalı da daxil olmaqla bir sıra amilləri əhatə edir. Bu elementlər strateji cəhətdən inkişaf etdirildikdə, destinasiyanın rəqabət qabiliyyətini artırır, turistləri cəlb edir, gəlir əldə edir və davamlı iqtisadi artıma töhfə verir.

Destinasiyanın rəqabət qabiliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə onun təbii və mədəni ehtiyatlarının keyfiyyətindən və əlçatanlığından asılıdır. Sahil bölgələri, dağlar və ya vəhşi təbiət kimi zəngin təbii gözəllikləri olan ölkələrin özünəməxsus üstünlüyü var. Eynilə, zəngin mədəni irs – istər tarixi yerlərdə, istər yerli incəsənətdə, istərsə də ənənəvi festivallarda görünsə də, orijinal təcrübə axtaran turistləri cəlb edən unikal şəxsiyyət yarada bilər. Bununla belə, bu resurslar öz cəlbediciliyini

qorumaq üçün qorunub saxlanılmalı və davamlı şəkildə inkişaf etdirilməlidir. Həddindən artıq inkişaf və ya yanlış idarəetmə təbii attraksionları pisləşdirə və təyinatın rəqabət qabiliyyətini azalda bilər. Məsələn, ekoturizm göstərdi ki, təbii sərvətlər qorunub saxlanıldıqda və məsuliyyətlə idarə olunduqda, onlar həm iqtisadi sərvət, həm də turistlər üçün davamlı cəlbedici ola bilər.

Təbii və mədəni sərvətlərə əlavə olaraq, infrastruktur turizmin rəqabət qabiliyyətinin həlledici komponentidir. Yaxşı nəqliyyat əlaqələri, yüksək keyfiyyətli yaşayış yeri və rəqəmsal əlaqə ziyarətçiləri cəlb etmək və müsbət təcrübə təmin etmək üçün çox vacibdir. Məsələn, baxımlı hava limanları, yol şəbəkələri və dəmir yolu sistemləri təyinatı daha əlçatan və əyləncəli edir. Sinqapur və Yaponiya kimi infrastruktura böyük sərmayə qoyan ölkələr nümayiş etdirirlər ki, əlçatanlıq və rahatlıq turistin təyinat seçiminə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Üstəlik, rəqəmsal əsrdə möhkəm internetə çıxış və onlayn xidmətlər ziyarətçilərin məmnuniyyətini daha da artırır, onlara təyinat yerinə getmək və məlumatı asanlıqla əldə etmək imkanı verir.

İnsan kapitalı da turizmin rəqabətqabiliyyətliliyində mühüm rol oynayır. Bacarıqlı və bilikli qonaqpərvərlik işçiləri yüksək keyfiyyətli xidmət təcrübəsinə töhfə verir, bu da müsbət rəyləri və təkrar ziyarətləri təşviq edir. Turizm və qonaqpərvərlik sahəsində təlim proqramları və təhsil beynəlxalq standartlara cavab verən peşəkar işçi qüvvəsinin yaradılmasına kömək edə bilər və bununla da ölkənin turizm profilini yüksəldə bilər. İsveçrə və Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri kimi işçi qüvvəsinin inkişafına üstünlük verən ölkələr tez-tez xidmət keyfiyyəti üçün etalon təyin edirlər ki, bu da öz növbəsində onların qlobal miqyasda rəqabət qabiliyyətini artırır.

Nəticə etibarı ilə, ölkənin turizm sektorunun potensialının inkişafı diqqətli planlaşdırma, əməkdaşlıq və davamlılıq tələb edən çoxölçülü bir işdir. İnfrastruktura investisiyalardan tutmuş ətraf mühitin mühafizəsinə qədər turizmin inkişafına dəstək verən hökumət siyasəti çox vacibdir. Eyni şəkildə, özəl sektorla tərəfdaşlıq dünya səviyyəli turizm obyektlərinin və xidmətlərinin qurulması üçün lazım olan innovasiya, maliyyə və təcrübə təmin edə bilər. Davamlı təcrübələr də vacibdir, çünki onlar turistləri cəlb edən təbii və mədəni sərvətlərin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanmasını təmin edir. Resurslarını strateji cəhətdən inkişaf etdirmək və istifadə etməklə, ölkə öz turizm sektorunu inkişaf etdirə, qlobal mövqeyini gücləndirə və rəqabətqabiliyyətli turizm sənayesinin uzunmüddətli iqtisadi və sosial faydalarını reallaşdıra bilər.

## ƏDƏBİYYAT

1. Bahar O., Bozkurt K. (2010), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 21(2), s.255-265
2. Balajayeva T.P., (2022), “Important aspects of raising the competitiveness of the national economy”, Colloquium-journal, 21(144), 28-31. doi: 10.24412/2520-6990-2022-21144-28-31
3. Bakhshaliyev S.E., (2024), “Sustainability and corporate governance in drilling operations”, Colloquium-journal No29 (222), Warszawa, Polska, p.68-72, https://zenodo.org/records/13969490 ”
4. Məmmədov Z.S., (2017), XXI əsrin ilk on illiyində Azərbaycan beynəlxalq nəqliyyat sistemində // “Azərbaycan XXI əsr astanasında” konfrans materialları, Bakı, səh.108
5. “Turizm və rekreasiya problemləri: problemlər və perspektivlər”, (2017), Birinci elmi-praktiki konfransın materialları-Bakı: Mütərcim, 104 s.
6. Смит А., (2017), Исследования о природе и причина богатства народов. М.: Эксмо

***Исмаилшах Аладдин Исмаилов***
***Докторант, АУК***
***ismayilshah.2777@gmail.com***

## Влияние потенциала развития на конкурентоспособность туристического сектора страны

***Резюме***

**Цель исследования** является анализ того, как потенциал развития страны, охватывающий природные, культурные, инфраструктурные и человеческие ресурсы, влияет на конкурентоспособность ее туристического сектора на мировом рынке.

**Методология работы** состоит из смешанных методов, сочетающих сравнительный и выборочный исследовательский анализ количественных данных параметров туризма для оценки того, как потенциал развития влияет на конкурентоспособность туристического сектора.

**Прикладная значимость исследования**. В этом исследовании представлены практические рекомендации по оптимизации потенциала развития туристического сектора, что поможет повысить конкурентоспособность страны, привлечь больше посетителей и поддержать устойчивое экономическое развитие.

**Результаты исследования** показывают, что использование потенциала развития, особенно за счет улучшения инфраструктуры, продвижения культурных ценностей и подготовки квалифицированной рабочей силы, значительно повышает конкурентоспособность туристического сектора страны, привлекая больше посетителей и способствуя экономическому росту.

**Оригинальность и научная новизна исследования** заключается в его комплексном подходе к связыванию различных аспектов потенциала развития-природных, культурных, инфраструктурных и человеческих ресурсов - с конкурентоспособностью туризма, что предлагает новую структуру для оценки и совершенствования национальных стратегий в области туризма.

***Ключевые слова: туризм, потенциал развития, экономическая интеграция.***

***Ismailshah Aladdin Ismailov***
***PhD-student, ACU***
***ismayilshah.2777@gmail.com***

## Impact of development potential on the competitiveness of the country's tourism sector

***Summary***

**The purpose of the study** is to analyze how a country's development potential, encompassing natural, cultural, infrastructural, and human resources, influences its tourism sector's competitiveness in the global market.

**The methodology of the work** consists of mixed methods combining comparative and sample research analyzes of quantitative data of tourism parameters to assess how the development potential affects the competitiveness of the tourism sector.

**The applied importance of the research.** This study provides practical insights for optimizing the tourism sector's development potential, helping to enhance the country's competitiveness, attract more visitors, and support sustainable economic development.

**The results of the research** indicate that leveraging development potential-particularly through improved infrastructure, cultural asset promotion, and skilled workforce development-significantly enhances the competitiveness of the country's tourism sector, attracting more visitors and fostering economic growth.

**The originality and scientific innovation of the research** lies in its comprehensive approach to linking diverse aspects of development potential-natural, cultural, infrastructural, and human resources-with tourism competitiveness, offering a novel framework for assessing and enhancing national tourism strategies.

***Key words: tourism, development potential, economic integration.***